

УДК 332.132(477)

Б. Язлюк

B. Yazlyuk

**МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЗГЛАДЖУВАННЯ
ЕКОНОМІКО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ Й СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ АСИМЕТРІЇ
РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОРЕГІОНАЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ**

**THE METHOD OF ASSESSMENT OF THE LEVEL OF SMOOTHING
OF ECONOMIC-INSTITUTIONAL AND SOCIO-ECONOMIC ASYMMETRY
OF INTRAREGIONAL TERRITORIES DEVELOPMENT**

У статті розглянуто методику оцінювання рівня згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку внутрішньорегіональних територій як одного з найважливіших аспектів конкурентоспроможності. Зміна адміністративно-територіального поділу області позитивно відіб'ється на згладжуванні асиметрії розвитку внутрішньорегіональних територій. Це об'єднання приведе до того, що в слаборозвинених поселеннях будуть поступово підвищуватися основні показники, що характеризують життєзабезпечення населення.

Ключові слова: методика, оцінювання, асиметрія, розвиток внутрішньорегіональних територій, конкурентоспроможність регіонів.

В статье рассмотрена методика оценки уровня сглаживания экономико-институциональной и социально-экономической асимметрии развития внутрирегиональных территорий как одного из важнейших аспектов конкурентоспособности. Изменение административно-территориального деления области положительно отразится на сглаживании асимметрии развития внутрирегиональных территорий. Данное объединение приведет к тому, что в слаборазвитых поселениях будут постепенно повышаться основные показатели, характеризующие жизнеобеспечение населения.

Ключевые слова: методика, оценка, асимметрия, развитие внутрирегиональных территорий, конкурентоспособность регионов.

In the article the method of assessment of the level of smoothing of economic-institutional and socio-economic asymmetry of intraregional territories development as one of the most important aspects of competitiveness is reviewed. A change in administrative and territorial division of a region has a positive impact on smoothing of asymmetry of intraregional territories development. This association will lead to gradual rise of the basic parameters characterizing the livelihood of the population in underdeveloped locations.

Keywords: method, assessment, asymmetry, intraregional territories development, regional competitiveness.

Постановка проблеми. Нова влада органів регіонального й муніципального управління стикнулася із проблемою асиметрії розвитку територій регіонів, що з кожним роком усе більше збільшується завдяки тенденції зростання процесів міграції й урбанізації населення, в основному працездатного віку; зростанню безперспективних поселень; нерівномірному розміщенню комплексів матеріального й нематеріального виробництва; нерівномірному розподілу інвестицій по муніципальних утвореннях регіону. У свою чергу, помірна асиметрія розвитку муніципальних утворень регіону може позитивним чином відобразитися на розвитку території. З цієї причини виникає необхідність визначення механізмів згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку внутрішньорегіональних територій.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Існує певний сучасний пласт досліджень учених-економістів щодо механізму коректування регіональної політики асиметрично розвинених регіонів. Не зменшуючи значущість внеску інших дослідників, у яких є значний доробок щодо дослідження проблем механізму коректування регіональної політики асиметрично розвинених регіонів, можна відзначити у науковій літературі праці таких учених-економістів: В. Голян [1], Б. Данилишина [1], М. Долішнього [2], В. Захарченка [5], М. Хвесика [1], Н. Чумаченка [4] та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Незважаючи на певні напрацювання в цьому напрямі, слід відзначити необхідність удосконалення механізму згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку внутрішньорегіональних територій.

Роботи, які б були присвячені виключно проблемам механізму згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку внутрішньорегіональних територій, практично відсутні. Тому актуальними залишаються дослідження особливостей і специфіки сталої просторової модернізації регіональної економіки в контексті сучасної складової модернізації економіки регіону. Нерозв'язаність цілого ряду теоретичних і прикладних питань, відсутність комплексного вивчення закономірностей і тенденцій зовнішньоекономічної співпраці на основі узгодженої діяльності основних компонентів макроструктур обумовили вибір теми дослідження, його актуальність, мету та завдання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На наш погляд, у сучасній економічній науці конкурентоспроможність регіонів повинна розглядатися як самостійний об'єкт економічного аналізу, а показники конкурентоспроможності регіону – як джерела його розвитку й практичний інструмент управління регіональним розвитком, оскільки рівень конкурентоспроможності національної економіки значною мірою обумовлений такими фактами: неоднорідністю економічного розвитку регіонів, відсутністю зацікавленості регіонів у розвитку показників конкурентоспроможності, високою частотою дотаційних регіонів і взаємодіями регіональних економік.

На наш погляд, конкурентоспроможність регіону – це комплексна характеристика регіону, що відображає привабливість даної території для державних, муніципальних структур і бізнес-співтовариства (з метою реалізації державних, регіональних і муніципальних програм і ведення підприємницької діяльності на даній території) і для населення (з метою проживання на даній території) порівняно з іншими територіями.

Збільшити конкурентоспроможність регіону можна за допомогою оптимального розміщення продуктивних сил і трудових ресурсів по внутрішньорегіональних територіях (внутрішньорегіональні території – це більш дрібні порівняно з регіонами таксономічні одиниці, такі як: муніципальні райони, міські й сільські поселення, розташовані на території регіону). Оптимальне розміщення продуктивних сил і трудових ресурсів по внутрішньорегіональних територіях – це просторовий розподіл комплексів промисловості, сільського господарства й, відповідно, трудових ресурсів по території регіону таким чином, щоб це розміщення сприяло розвитку регіону й підвищенню рівня конкурентоспроможності як внутрішньорегіональних територій, так і регіону в цілому.

В умовах докорінних господарських перетворень регіональна політика є одним із головних важелів, за допомогою яких здійснюється державне регулювання розвитку економіки. Крім того, на сьогоднішній день через посилення асиметричності розвитку територій, зростання народногосподарських диспропорцій, збільшення кількості депресивних територій виникла гостра необхідність у коректуванні регіональної політики.

У цілому регіональна політика – це система цілей і завдань органів державної влади, що виконують свої функції по управлінню політичним, економічним і соціальним розвитком регіонів і всієї регіональної системи, а також механізм їх реалізації [1].

Головна мета при реалізації регіональної політики в умовах асиметрично розвинутого регіону – досягнення конкурентоспроможності регіону порівняно з іншими регіонами за рахунок згладжування асиметрії розвитку муніципальних утворень, розташованих на території регіону, що можливо при оптимальному розміщенні продуктивних сил і трудових ресурсів по внутрішньорегіональних територіях.

На сьогоднішній день із феноменом «асиметричності розвитку територій» стикаються органи влади на всіх рівнях владної ієрархії. Крім того, тенденція збільшення ступеня асиметричності розвитку територій збільшується, темпи цього збільшення зростають. Таким чином, виникає гостра необхідність коректувати політику органів влади таким чином, щоб вона була спрямована на згладжування високого рівня асиметрії розвитку територій. На наш погляд, регіональна асиметрія – це стійка в часі й просторі нерівномірність розвитку територій, що позитивно або негативно впливає на конкурентоспроможність регіону за допомогою зміни напрямків ресурсних потоків і потоків готової продукції як усередині одного регіону, так і за його межами.

Оцінювання рівня асиметрії муніципальних утворень регіону можна проводити шляхом виявлення нерівномірності розвитку територій за допомогою розрахунку інтегральних кількісних рейтингів і виділення груп муніципальних утворень залежно від рівня їх розвитку, що буде сприяти розробці політики згладжування території для більш рівномірного розвитку регіону [4–5].

Для рівномірного динамічного розвитку регіону необхідне створення сприятливих умов для розвитку промислового комплексу, бізнесу на території всіх муніципальних утворень. Однією з основних умов є рівень асиметричності розвитку регіону з погляду бізнес-співтовариства й органів влади. Крім того, населення, що проживає на території регіону, оцінює муніципальне утворення з погляду його привабливості по соціальних, економічних, екологічних і по ряду інших факторів. Результати оцінювання асиметрії розвитку муніципальних утворень населенням вплинуть на прийняття рішення про зміну місця проживання або про закріплення на певній території.

На наш погляд, необхідно розрізняти:

- економіко-інституціональну асиметрію (для органів влади, для яких асиметрія розвитку території є визначальним чинником для розробки й реалізації цільових програм; для бізнесу й підприємців, тобто юридичних або фізичних осіб, для яких асиметрія рівнів розвитку територій виступає визначальним фактором привабливості муніципального утворення для ведення справи);

- соціально-економічну асиметрію (для населення, для якого рівень асиметрії розвитку муніципального утворення є визначальним чинником для проживання на даній території).

Методика оцінювання рівня асиметрії муніципального утворення регіону для органів влади, бізнесу й для населення включає етапи, зображені на рис. 1.

Рис. 1. Етапи методики оцінювання рівня асиметрії муніципальних утворень регіону

*Джерело: узагальнено автором.

Розглянемо алгоритм методики оцінювання рівня асиметрії муніципальних утворень регіону для бізнесу, інститутів і населення, що проживає на їх території, більш докладно:

1. Аналіз статистичних показників, що характеризують рівень розвитку муніципального утворення регіону.

2. Вибір пріоритетних факторів адміністративних районів, що обумовлюють його привабливість для реалізації пілотних регіональних проектів, для ведення бізнесу й для проживання населення.

3. Виділення серед показників факторів мінімального (при його сприятливому впливі на розвиток території) або максимального (при несприятливому впливі) значення залежно від впливу на загальний рейтинг території.

4. Прирівнювання мінімального або максимального значення по кожному з факторів до одиниці й розподіл інших значень показників для інших муніципальних утворень на значення показника, прирівняного до одиниці. Таким чином, всі показники факторів приводяться до безрозмірного вигляду й характеризують собою диференційовані факторні рейтинги кожного з районів області (позитивні – зі знаком «плюс»; негативні – зі знаком «мінус»).

$$\check{A}(c)_{ij} = \frac{x(c)_{ij}}{x(\min)_i}, \quad (1)$$

$$\check{A}(i)_{ij} = \frac{x(i)_{ij}}{x(\max)_i}, \quad (2)$$

де $A(c)ij$ – диференційований рейтинг i -го фактора j -го муніципального утворення, що робить сприятливий вплив на розвиток території;

$A(i)ij$ – диференційований рейтинг i -го фактора j -го муніципального утворення, що робить несприятливий вплив на розвиток території;

$x(c)ij$ – показник сприятливого i -го фактора j -го муніципального утворення;

$x(i)ij$ – показник несприятливого i -го фактора j -го муніципального утворення;

$x(\min)_i$ – мінімальний показник i -го фактора по всіх муніципальних утвореннях при його сприятливому впливі на розвиток території;

$x(\max)_i$ – максимальний показник i -го фактора по всіх муніципальних утвореннях при несприятливому впливі.

5. Підсумовування диференційованих факторних рейтингів по кожному району й визначення інтегральних кількісних рейтингів.

$$I_j = \sum \check{A}(c)_{ij} + \sum \check{A}(i)_{ij} = \frac{x(c)_{ij}}{x(\min)_i} + \frac{x(i)_{ij}}{x(\max)_i}, \quad (3)$$

де I_j – інтегральний кількісний рейтинг j -го муніципального утворення.

6. Визначення груп муніципальних утворень регіону по рівнях їх розвитку. На підставі отриманих інтегральних кількісних рейтингів можна виділити наступні групи муніципальних утворень регіону (рис. 2).

Рис. 2. Групи муніципальних утворень за рівнем їх соціально-економічного розвитку*:

I_{\min} – мінімальний інтегральний показник; I_{\max} – максимальний інтегральний показник;

I_1, I_2 – інтервал, що обмежує групу рівномірно-розвинених муніципальних утворень регіону

***Джерело:** узагальнено автором.

Показники I_1 та I_2 можна розрахувати за такими формулами:

$$I_1 = \frac{3^2 \min + I_{\max}}{4}, \quad (4)$$

$$I_2 = \frac{^2 \min + 3 I_{\max}}{4}. \quad (5)$$

7. Графічне представлення результатів розрахунків. Розглянемо процедуру побудови діаграми (рис. 3), у якій кількість осей відповідає числу муніципальних утворень, розташованих на території регіону [3].

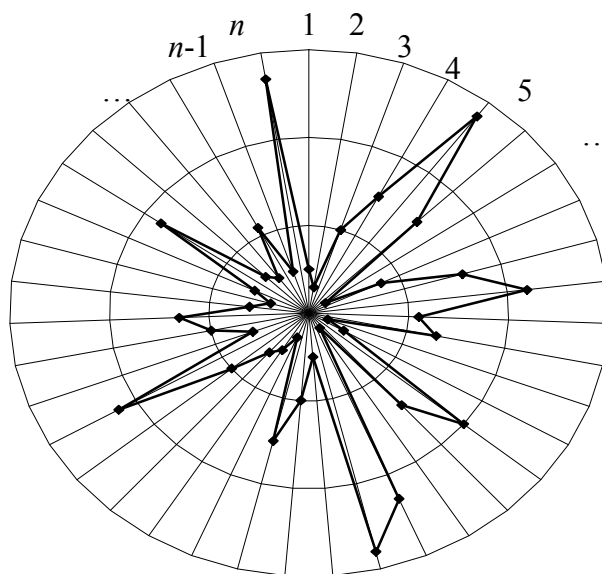

Рис.3. Графічне представлення економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку муніципальних утворень регіону*

*Джерело: узагальнено автором.

Спочатку уздовж кожної осі відкладається інтегральний показник, розрахований для відповідної території. Потім на кожній осі відзначаються розраховані показники I_1 та I_2 , з'єднані між собою. Таким чином, муніципальні утворення, що увійшли у внутрішнє коло, є відстаючими; у зовнішнє – передовими; у середньому колі розташовані рівномірно-розвинені території.

Отже, визначаючи ступінь асиметрії внутрішньорегіональних територій, можна сприяти розробці регіональної політики згладжування рівнів розвитку муніципальних утворень, що відіб'ється на якості життя населення й на розвитку самого регіону.

Крім того, необхідно позначити межі, в яких показник асиметрії буде позитивно відображатися на розвитку регіону і не буде вимагати коректування регіональної політики щодо напрямку згладжування нерівномірності розвитку муніципальних утворень. Перш ніж визначити граничне значення асиметричності розвитку території, необхідно розрахувати коефіцієнт асиметричності, що базується на інтегральних кількісних рейтингах асиметрії муніципальних утворень. Коефіцієнт асиметричності розвитку регіону можна розрахувати на основі коефіцієнта варіації, використовуваного для характеристики однорідності досліджуваної сукупності. Таким чином, середня арифметична зважена асиметричності розвитку територій A буде розраховуватися за формулою:

$$\bar{A} = \frac{\frac{1}{2} * f_1 * (I_{\min} + I_1) + \frac{1}{2} * f_2 * (I_1 + I_2) + \frac{1}{2} * f_3 * (I_2 + I_{\max})}{\sum f_i}, \quad (6)$$

де f_1 – кількість муніципальних утворень, що мають інтегральний кількісний рейтинг асиметрії в інтервалі $[I_{\min}; I_1]$;

f_2 – кількість муніципальних утворень, що мають інтегральний кількісний рейтинг асиметрії в інтервалі $[I_1; I_2]$;

f_3 – кількість муніципальних утворень, що мають інтегральний кількісний рейтинг асиметрії в інтервалі $[I_2; I_{\max}]$.

Грунтуючись на даних, представлених вище, можна розрахувати коефіцієнт асиметричності розвитку територій K_A за формулою:

$$K_A = \sqrt{\frac{(\frac{I_{\min} + I_1}{2} - \bar{A})^2 * f_1 + (\frac{I_1 + I_2}{2} - \bar{A})^2 * f_2 + (\frac{I_2 + I_{\max}}{2} - \bar{A})^2 * f_3}{\sum f_i * \bar{A}}} * 100\%. \quad (7)$$

Статистична сукупність вважається прийнятно однорідною, якщо коефіцієнт варіації не перевищує 33 %, отже, числове значення порогу асиметричності дорівнює 33 %. Якщо коефіцієнт асиметричності регіону не досягає граничного значення, то асиметричність розвитку регіону вважається в межах норми, що не вимагає реалізації політики згладжування асиметрії. Якщо коефіцієнт асиметричності перевищує граничне значення, то рівень асиметрії вважається критичним, отже, у цьому випадку органам влади необхідно коректувати регіональну й муніципальну політику з урахуванням згладжування сильної асиметрії розвитку територій [2].

З урахуванням сказаного відношення до асиметричності території не може бути однозначним. Доведена до крайності, вона цілком може стати причиною дестабілізації регіону, що веде до руйнування його цілісності. Але асиметричність має й свої переваги, які потрібно враховувати не меншою мірою, ніж її можливі недоліки.

Пропонована методика розрахунку рівня асиметрії муніципальних утворень регіону дозволить комплексно оцінити становище територій по їх привабливості для бізнесу й різних інститутів (а отже, для інвестицій і розвитку) і для населення, що й буде здійснювати цей розвиток. Методика оцінювання економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії територій з позиції бізнесу, владних структур і населення дозволяє проводити їх кореляційний аналіз і виводити узагальнений рейтинг території, що синтезує думки бізнесменів, представників різних інститутів і населення. Це дає можливість бізнесу більш впевнено здійснювати свою діяльність на вибраній території, з огляду на те, що вона також приваблива й для населення, без якого жоден бізнес не зможе ефективно розвиватися. Населення дає підживлення бізнесу «людським капіталом» і забезпечує попит на його продукцію. Методика дозволяє виявити коефіцієнт асиметрії внутрішньорегіонального розвитку, завдяки чому видається можливим здійснювати політику згладжування територій.

Аналіз дозволяє зробити висновок, що між показниками асиметричності розвитку й конкурентоспроможністю муніципальних утворень регіону існує тісний зворотний зв'язок. Це свідчить про те, що при скороченні однієї змінної буде спостерігатися зростання іншої. Таким чином, коректуючи регіональну політику асиметрично розвиненого регіону, спрямовуючи її на згладжування сильного ступеня асиметричності розвитку внутрішньорегіональних територій, регіональні й муніципальні органи влади будуть збільшувати конкурентоспроможність регіону. Оскільки, незважаючи на здійснювану політику владних органів, асиметрія розвитку внутрішньорегіональних територій практично не скорочується, ми пропонуємо використовувати механізм згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку внутрішньорегіональних територій (рис. 4). Зупинимося на ключових моментах цього механізму.

З метою підвищення рівня керованості регіоном, на нашу думку, в області необхідно зменшити кількість районів m , яку визначено за формулою Стерджесса: $m = 1 + 3,32 * \lg n$ (де n – обсяг сукупності).

Основними принципами виділення адміністративних районів є інтегральні кількісні рейтинги економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку адміністративних районів області та їх територіальне розміщення.

Висновки. За допомогою методики оцінювання рівня асиметрії муніципальних утворень регіону можна визначити, що зміна адміністративно-територіального поділу області позитивно відіб'ється на згладжуванні асиметрії розвитку внутрішньорегіональних територій.

Це об'єднання приведе до того, що в слаборозвинених поселеннях будуть поступово підвищуватися основні показники, які характеризують життєзабезпечення населення. Крім того, така структура зміцнить центри, буде більш керованою, що дозволить скоротити управлінський персонал. Адміністративним районам при цьому необхідно надати статусу муніципалітетів. Це забезпечить монопольне єдине керівництво регіоном.

Оптимальне розміщення комплексів промисловості дасть можливість підвищити стабільність розвитку муніципального сектора економіки й поліпшити якість життя населення, що можливо при використанні моделі приватно-державного партнерства, тобто при сприянні владних і підприємницьких структур.

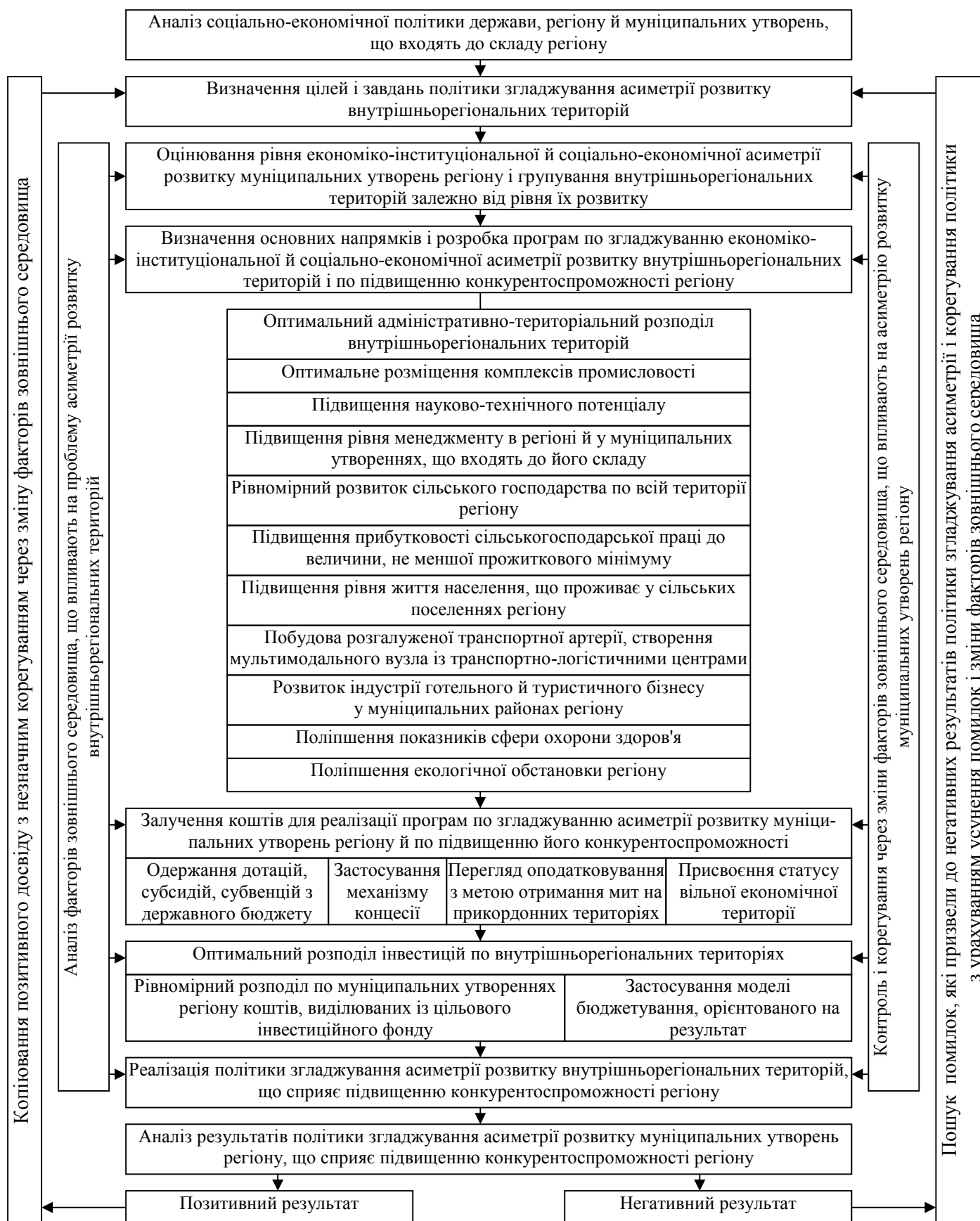

Рис. 4. Механізм згладжування економіко-інституціональної й соціально-економічної асиметрії розвитку внутрішньорегіональних територій

*Джерело: узагальнено автором.

Формування умов для розвитку підприємств і організацій різних галузей економіки дозволяє здійснити поступову диверсифікованість і підвищити стабільність розвитку економіки області. Відповідно до результатів багатофакторного аналізу регіон має значну кількість природних ресурсів, які використовуються тільки на 20 %, тому варто коректувати розміщення галузей, що сприяє не тільки згладжуванню асиметрії розвитку муніципальних утворень області, але й динамічному розвитку регіону в цілому.

Список використаної літератури

1. Данилишин Б. М. Економіка природокористування : підручник / Данилишин Б. М., Хвесик М. А., Голян В. А. – К. : РВПС України НАН України, 2010. – 465 с.
2. Регіональна політика: методологія, методи, практика / [за ред. М. І. Долішнього]. – Львів : Ін-т регіон. дослідж. НАН України, 2001 – 700 с.
3. Регіони України : стат. зб. Ч. 1. – К. : Держ. комітет стат-ки України, 2011.
4. Чумаченко Н. Г. Экономика региона: теоретические основы, функциональная деятельность / Н. Г. Чумаченко. – Донецк : Промінь, 1995. – 52 с.
5. Захарченко В. Обґрунтування територіальної концепції економічної безпеки / В. Захарченко // Регіональна економіка. – 2000. – № 2. – С. 120–127.

References

1. Danylyshyn, B. M., Hvesyk, M. A. and Holyan, V. A. (2010) Environmental economy. – Kyiv: RVPS Ukrayiny NAN Ukrayiny, 465 p.
2. Regional policy: methodology, methods and practice (2001) In: M. I. Dolishniy (Ed.). – Lviv: In-t region. doslidzh. NAN Ukrayiny, 700 p.
3. Regions of Ukraine (2011) Part 1. Kyiv: Derzh. komitet stat-ky Ukrayiny, 800 p.
4. Chumatchenko, N. G. (1995) Regional economy: theoretical bases, functional activity. Donetsk: Promin', 52 p.
6. Zaharchenko, V. (2000) The substantiation of territorial concept of economic security. *Regional'na ekonomika*, (2), pp. 120–127.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2014.

Статтю представляє д.е.н. Б. О. Язлюк, Тернопільський національний економічний університет; рецензент В. І. Хомяков, професор, зав. кафедри економіки та управління ЧДТУ.